

УДК 349.42

Ганна Корнієнко,

канд. юрид. наук,

доцент кафедри земельного та аграрного права

Національного університету «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого»

АГРАРНЕ ПРАВО В СИСТЕМІ ПРАВА УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню розвитку аграрного права як самостійної галузі права, його місця в системі права України.

Ключові слова: аграрне право, галузь права, аграрні правовідносини.

Незважаючи на те, що аграрне право має понад сторічний історичний період свого існування, серед науковців і досі точиться дискусія щодо його юридичної природи та місця в системі права.

Проблемою визначення місця аграрного права в системі права займалися такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як А. Бобильов, В. Ермоленко, М. Козирь, В. Носік, А. Статівка, О. Погрібний, В. Янчук та ін.

Метою цієї статті є дослідження проблеми визначення аграрного права як самостійної галузі системи права України, аналіз різних підходів до визначення аграрного права як галузі права, обґрунтування поняття аграрного права як самостійної галузі права.

Трансформація аграрного права почалася із селянського права. У праці А. Леонтьєва зазначається, що селянське право є частиною і досить обширною частиною нашого позитивного, чинного права. Особливі норми права визначають правове життя величезної більшості багатомільйонного народу. Вони відрізняються від норм права, що існують для решти населення [1, с. 8–9]. А. Леонтьєв уже тоді обстоював позицію щодо необхідності відокремлення норм права, якими регулюються відносини за участю селян.

Об'єктивно аграрне право як галузь у системі права сформувалося у 70-х роках ХХ ст. унаслідок об'єднання в єдиний комплекс правових норм, які регулювали суспільні відносини в колгоспах, державних сільськогосподарських підприємствах, інших сільськогосподарських виробничих структурах, що існували на той час.

Спори щодо визнання аграрного права як самостійної галузі права призвели до формування таких точок зору:

- аграрне право – це самостійна галузь права, що є похідною від колгоспного права, а згодом і сільськогосподарського права. Самостійною галуззю вважають аграрне право А. Статівка [2, с. 5], А. Бобильов [3, с. 27], В. Ермоленко [4, с. 35–48];

- аграрне право – це комплексна, інтегрована, спеціалізована галузь права. Цю точку зору підтримували такі відомі вчені, як М. Козирь [5, с. 8–9], О. Погрібний [6, с. 7–8], В. Янчук [7, с. 12];

- аграрне право – це наука та навчальна дисципліна, але не самостійна галузь, оскільки не має однорідного предмета, спеціального методу правового регулювання відносин та єдиного кодифікованого акта, тобто аграрного кодексу;

- аграрне право є підгалуззю господарського права;

- аграрне право – це галузь законодавства.

Щодо останньої позиції, то зараз ці спори вичерпано і ні в кого не виникають сумніви, що аграрне право є галуззю законодавства, а надто з огляду на наявність великої кількості норм, що регулюють відносини в аграрній сфері.

Якщо розглядати позицію, що аграрне право є підгалуззю господарського права, то слід згадати, які відносини входять до предмета господарського права. Предмет господарського права складають відносини, що виникають між господарюючими суб'єктами. Аналіз наявних суб'єктів аграрного права свідчить, що нарівні з аграрними товаровиробниками, які мають статус юридичної особи, існують і не господарюючі суб'єкти, наприклад особисті селянські господарства. За статистичними даними 80 % м'ясо-молочної продукції в Україні виробляється селянами-одноосібниками або тими, хто займається веденням особистого селянського господарства. При реалізації цієї продукції господарські відносини не ви-

никають. Відсутній господарський характер у членських відносинах, які складаються між членами підприємств кооперативного типу. Не мають господарського характеру орендні відносини, що виникають між власниками земельних ділянок сільськогосподарського призначення й орендарями. Аграрному праву притаманне врегулювання відносин щодо соціального забезпечення сільського населення, а це не належить до сфери господарського права. Тому твердження, що аграрне право – це підгалузь господарського права, не знаходить широкої підтримки.

Позиція повного заперечення аграрного права як самостійної галузі права в системі права є не зовсім правильною, оскільки вона не дає відповіді на запитання, до якої галузі відносяться нормативно-правові акти як джерела права, що у своїй сукупності складають самостійну галузь законодавства – аграрне законодавство, об'єктом правового впливу та сферою дії якого є (як і для аграрного права) сільськогосподарська діяльність, сільське господарство як галузь економіки.

Точка зору, що аграрне право – це комплексна галузь права, ґрунтується на теоретичній конструкції, запропонованій С. Алексеевим. Починаючи з 1975 р., у своїх публікаціях він неодноразово обґрунтовував концепцію про поділ галузі права на традиційні та комплексні (вторинні). У зв'язку з цим науковий і навчальний літературі аграрне право почали відносити до комплексних (вторинних) правових утворень, що не можуть визнаватися самостійними, оскільки предмет аграрного права складається з комплексу взаємопов'язаних відносин. З таким підходом до визначення юридичної природи аграрного права як галузі права не можна погодитися:

- по-перше, в загальній теорії права обстоюється точка зору повного заперечення можливості існування комплексних галузей права (С. Полєніна);

- по-друге, комплексність як юридично визначена характеристика окремих галузей права із складним предметом регулювання в сучасній системі права, що постійно розвивається, втрачає сенс, оскільки відбувається диференціація й інтеграція правового регулювання окремих сфер суспільного життя. Ознака комплексності стає притаманною і для традиційних галузей права (цивільного, адміністративного). На сучасному етапі розвитку системи права все частіше спостерігаємо тенденцію переходу комплексних галузей права у зоряд основних (наприклад, екологічне, господарське право). Стосовно аграрного права цей факт підтверджується й тим,

що попередником його було колгоспне право, визнане основною галуззю права, незважаючи на комплексний характер предмета.

Заслугує на увагу позиція В. Носіка, який зазначає: «В національній правовій системі України аграрне право – це самостійна галузь права, що має комплексний характер, зумовлений особливостями об'єкта, суб'єктів та змісту аграрних правовідносин» [8, с. 107]. Вагомими аргументами на користь такого визначення аграрного права є значне розширення кола суб'єктів аграрних правовідносин у зв'язку з переходом до ринкової економіки. Наявність в аграрному праві таких суб'єктів, як фермерські господарства, особисті селянські господарства, громадяни, які є орендодавцями земель сільськогосподарського призначення, члени сільськогосподарських підприємств кооперативного типу, дає підстави вести мову про велике коло правових відносин, що потребують спеціального правового регулювання нормами аграрного права.

Виокремлюють аграрні правовідносини серед інших також особливі об'єкти, щодо яких вони складаються. Специфічними є землі сільськогосподарського призначення, сільськогосподарська продукція, засоби виробництва, сільськогосподарські тварини, земельні та майнові частки (паї). Наведене поєднання (комбінація) суб'єктів правовідносин та їх об'єктів свідчить, що аграрне право – це самодостатня галузь права, яка має свій, відмінний від інших галузей, предмет правового регулювання [9, с. 77].

Безумовно, сучасне аграрне право цілком трансформувалося у самостійну галузь права. Сама назва галузі – аграрне право не викликає сумнів. На жаль, законодавець поступово відходить від терміна «агропромисловий комплекс», незважаючи на те, що термін «аграрне» значно ширший за значенням ніж «сільське».

Це ще раз доводить, що не слід розглядати як варіант назви галузі права термін «сільськогосподарське право», бо така назва існувала у 90-х роках ХХ ст. за інших економічних умов. Запровадження в сучасну правову науку терміна «сільськогосподарське право» не відповідатиме реаліям часу та стане кроком в минуле.

Викладене дозволяє зробити висновок, що аграрне право – це самостійна галузь права, норми якої регулюють відносини, що виникають між суб'єктами аграрного права з приводу виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції, кількість і якість якої впливає на продовольчу безпеку країни.

Список використаних джерел

1. *Леонтьев А. А.* Крестьянское право: Систематическое изложение особенностей законодательства о крестьянахъ. – С.-Петербург, 1914. – 364 с.
2. *Янчук В. З., Статівка А. М.* Аграрне право (оглядові лекції, практичні завдання, нормативні акти). – Х., 2000.
3. *Бобылев А. И.* Аграрное право – самостоятельная отрасль российской системы права // Актуальные проблемы аграрного права России: теория и практика. – М., 2004.
4. *Єрмоленко В. М.* Теоретичні проблеми аграрних майнових правовідносин. – К., 2008.
5. *Козырь М. И.* Аграрное право России: проблемы становления и развития. – М., 2003.

6. *Аграрне право України / За ред. О. О. Погрібного.* – К., 2004.

7. *Аграрне право України / В. З. Янчук, В. І. Андрейшев, С. Ф. Василюк та ін.; За ред. В. З. Янчука.* – К., 2000.

8. *Носік В. В.* Аграрне право у національній правовій системі України: тенденції та перспективи розвитку // Стан та перспективи розвитку аграрного права: Матеріали міжнар. наук.-теорет. конф., присвяченої 80-річчю В. З. Янчука, 26–27 травня 2005 р., м. Київ / За ред. В. М. Єрмоленка, В. І. Курилка. – К., 2005.

9. *Єрмоленко В. М.* До питання про предмет аграрного права // Стан та перспективи розвитку аграрного права: Матеріали міжнар. наук.-теорет. конф., присвяченої 80-річчю В. З. Янчука, 26–27 травня 2005 р., м. Київ / За ред. В. М. Єрмоленка, В. І. Курилка. – К., 2005.

Стаття надійшла до редакції 24.07.2013 р.

The problems of determining the agrarian law as a separate branch of law in the Ukrainian legal system. Analyzed different approaches to the definition of agricultural law as a branch of law. Justified and point the concept of agrarian law as a separate branch of law.

Статья посвящена исследованию развития аграрного права как самостоятельной отрасли права, его места в системе права Украины.

